

Tóth Krisztina Talált mondat

Tisztelt hallgatóság!

1. Ne ébreszd fel az alvó költőt!

Előadásom első fölvezető részének címét egyáltalán nem viccnek szántam, az írás mesterségéhez ugyanis szorosan hozzátartozik az alvás. Az író embernek nagyon nagy az alvásigénye, különösen a költőknek. És ahogy a környezetemben körbenézek, azt tapasztalom, nagyon nagy a csöndigénye is. Kevés olyan költőt ismerek, aki zajban, vagy zenehallgatás mellett képes gondolkodni. Van ugyan, aki kényszerűségből megtanulta kizárni a környezet moráját, vagy más, maga által választott alapzajjal helyettesíteni, de ez csak kényszerű alkalmazkodás a körülményekhez. A költőknek tehát nagyon nagy az alvás és a csöndigényük, ennyiben eléggé emlékeztetnek a csecsemőkre. Ha nincs elég alvás vagy lehetőség az elvonulásra, befelé fordulásra, általában nem születik vers. Lehet, hogy akkor sem, ha mindezek adottak, mert az írás belső ritmusa mindenkinél változó, de ezek tartós hiánya biztosan nem segíti az alkotást.

Aki látott már költőt munkában, az pontosan tudja, hogy ez a legkevésbé sem hasonlít a romantikus képhez, az ihlet nem jön, a vers nem szólal meg egyszerre. A költőnek van egy-két használható szava, szerencsés esetben egy két talált sora, és ezek alapján próbálja meg rekonstruálni a vers egészét. Azért mondom ilyen bátran, hogy a vers egészét, mert saját tapasztalatom szerint a szerzőnek mindig van valami előzetes elképzelése a még meg nem született szövegtest terjedelméről, hangzásáról, hangulatáról: mintha egy már eleve kész

képződményt próbálna kiásni saját tudata rétege alól, és a meglévő szavak, töredékek ennek felszínre került, megtalált darabkái volnának. Ez a kiásás kívülről nézve nagyon szánalmasan fest. A fejben intenzíven dolgozó költő mozdulatlanul ül, semmit nem ír le. Időnként feláll, kávét iszik, jön-megy, indokolatlanul sokszor lefekszik. Mi baja van, fáj valamije?

Ha nyomon van, ha elindult benne a vers, akkor nagyon nehéz ellenállni a kísértésnek, hogy be is fejezze. Hozzáragasszon, kiegészítse. Olyan ez, mint a régész a felszínre került egyetlen darabka alapján elkészíteni a teljes, elképzelt edényt. Ilyenkor jobb várni, azt remélni, hogy újabb darabok érkeznek majd. Sokszor évekkkel azelőtti töredékekről derül ki, hogy azoknak egy egy-szilánkjá is a készülő vers része.

Freud a pszichoanalízis álomelemzése kapcsán az álom köldökét emlegeti: azt a gondolati-képi pontot, ami az álom rejtett lényegét hordozza. Egy kortárs irodalomelméleti szerző, Bókay Antal a vers születésével kapcsolatban megjegyzi, hogy a szerveződő sorok gyakran szintén az álom logikáját követik, ilyen értelemben tehát a versnek is van köldöke. Később tudatos munkával lemetszi a szerző a felesleges részeket, de a különös szókapcsolatok vagy fordulatok elárulják, mi az álomból, vagy legalábbis a kevésbé kontrollált tudati működésből átmentett anyag. Tapasztalatom szerint ez látszólag nem is mindig szervesen a szövegbe illeszkedő sűrűsödési pont legtöbbször a vers zárlata vagy felütése. És ezek azok a töredékek, amelyeket olyan gyakran az álom hoz felszínre a tudat ilyenkor fellazuló mélyrétegeiből. És éppúgy, ahogyan az álom-szövegek, ezek a talált verssorok is az emlékezet számára hozzáférhetetlen tartalmakat mutatnak meg. Szeretnék egy saját példát hozni álmodott verssorra. Így szól:

Mindig az anyák szülik újra az árvaságot.

Ezt a sor egy álomban kapott szentencia volt. Jó időbe telt, amíg bele tudtam építeni egy versbe.

Szeretném elmondani az egész verset:

Vaktérkép

*Csuszamló rétegek, hegláncok arca,
a tudatmélyi Mariana-árok, magma
a lélekben, minnek,*

*minnek a megdőlt erdők, repülő varjak,
tévelygő folyamok, élnek, kihalnak,
jégtáblán pingvinek,*

*úszik a felhők szakadt DNS-lánca,
a vizek lehunyt szemű vonulása
minnek, ha nem talál*

*medret, csak húzza folyton szomorú
útját és bárhová ér, az háború,
árkot ír a halál,*

*nevekkkel, születéssel, szerelemmel
szaggatott kiáltással nem kell
már a világot*

*összekuszálni: városok, hasbeszélő
sors, emlékek völgykatlana, élő
vonalak, látod,*

*mind hogy bolyong és nincs egynek se útja,
mindig, mindig az anyák szülik újra
az árvaságot.*

Az álmodott sor itt is, ahogyan sok más esetben, záró sor lett.

A következő álmodott, az álom logikájában káromkodásként elhangzó szókapcsolat végül egy novellában találta meg a helyét. Így hangzott:

T e ripacsvödör pinaló!

A pinaló az álomban folyamatos melléknévi igenév volt olyasmi, mint semmirekellő,

tányérnyaló- hogy közelebb már ne lépünk a jelentéshez.

Az ilyen készen kapott szókapcsolatok, sorok aztán beágyazódnak a készülő szövegbe, vagy vándorolni kezdenek és esetleg éveken át keresik a helyüket. Az, hogy a költő adott pillanatban mit körít köréjük, vagyis mibe ágyazódnak be, nagy mértékben függ az adott irodalmi kontextustól és attól a lehetséges eszköztártól, ami az adott élet és pályaszakaszban rendelkezésére áll. Erre nem lehet rálátásunk. De arra ügyelni kell, hogy a hozott anyagtól ne váljanak le repedezve a később hozzáépített sorok

Egy-egy vers többnyire csak később, távlatból mutatja meg, mekkora hatással is volt rá a kortárs irodalmi kontextus: képes átütni szövegen, kik voltak akkor a kanonizált szerzők, kiket tartott fontosnak és meghatározónak az irodalmi közeg, hogy a folyton mozgásban lévő párhuzamos értékrendek adott pillanatban mit tekintettek reprezentatívnak a kortársi termésből. Az, hogy egy-egy költői indulásnál miből sarjad ki egy-egy újabb mű, nagyon összetett kérdés. A kapcsolódási pontok ritkán nyilvánvalóak. Pályakezdő költőknél még jobban megfigyelhető a közvetlen vagy közvetett hatás, érett hangnál kevésbé. Ehhez az útkereséshez a nekünk, nyolcvanas években indult költőknek a Petriék nemzedéke által a személyességet ellensúlyozó irónia mutatott irányt.

A személyesség, azaz a vallomásosság és a teljes személytelenség egyaránt megvalósíthatatlannak tűnt, a középpont nélküli szubjektum hangja pedig megoldást, vagyis inkább kerülőutat kínált. Az irónia eltávolítja magától mindenkori tárgyát és elbizonytalanít a beszélő pozícióját illetően. Az így megnövelt verstérbe belehallatszik az elődök hangja is, de a hangok sokaságában a szerző is csak saját visszhangja ,soha nem lehet tudni, hol van ő.

2. Tényleg, hol van ő, a szerző?

A teljes személytelenség, vagyis a megfogható alkotói személyiség felszívódása a szöveg mögött egyrészt szerintem fikció, másrészt olyan erős szerző hangok béklyózzák a lehetséges megszólalásformákat, (pl. a személyiség szétszórását megvalósító Weöres) eleve mederbe terelve a kísérletezést, hogy formailag tűnik nehéznek az elszakadása a markáns elődöktől. A személytelenségre törekvésnek az a fajtája, amikor ami a kortárs francia költészetben például olyan elterjedt, (azért innen hozok példát, mert ezt kicsit jobban ismerem) vagyis amikor a szerző egy fogalmi metanyelv közbeiktatásával közöl költői tartalmakat, (Pl. Michel Deguy) a magyar költészetben viszonylag ritka. Talán azért, mert ez a hermetizmus nem igazán illeszkedik a magyar költészet alapvetően mégiscsak erősen képi tradíciójába. A személyesség formái, az alanyi költészet megszólalásformái a posztmodern, vagy ahogy Garaczi László mondja, az állandó prae utáni és poszt előtti korban ritkán tudnak érvényesen hatni, ha csak a szerző nem aknázza ki szándékolt bumfordisággal a direkt referencialitást, ami összességében inkább vicces hatást kelt- de erre még visszatérek. Hadd mondjak erre konkrét példát. Háy János prózája és versei esetében Kemény István szellemesen áldebil beszédmódot emleget, ami megmenti a szövegeket a direkt személyesség bájtalan látszatától és elemeli őket. Géher István László vagy Krusovszky Dénes szerintem hasonlóan személytelenségre törekszenek más-más eszközökkel. Lehetséges megoldás a Tandori által választott, Várady Szabolcs által olyan pontosan leírt túlfokozott személyesség, ami szinte személytelenségbe csap át. Tolnai Ottó önmitizáló, a személyes történeteket közös, nagy történetté duzzasztó módszere is hasonlít ehhez. Takács Zsuzsa a személyességet gyakran a magyar költészetben olyan ritka groteszkkal ellensúlyozza, sajátos, hideg súrlófényt adva szövegeinek és ezáltal hátrítva minden alanyi költészetként való értelmezést. Rakovszky Zsuzsa éppen itteni székfoglalójában beszélt a szerepvers kínálta aluljáróról, amin a szerző átkelhet a személyes és személytelen egymással ellentétes irányú forgalmas útja alatt. Az ő szerepversei újraértelmezik a műfajt. Ál-szerepversek, amennyiben a

látásmód, a megszólalásforma olyannyira személyes, hogy a jól behatárolható mögötte egy szerzői én, ám a szerző által fölített személyes kérdésekre közvetve mégis úgy ad választ, hogy újabb és újabb lírai éneket konstruál.

Bizonyos műfajok, mint a *palimpszeszt*, a parafrázis vagy akár a *pastiche* szintén megoldást kínálnak arra, hogy a hagyományhoz kapcsolódva a szerző arca a direkt személyességet megkerülve jelenjék meg a szöveg mögött. Az előbbi kettő a művek történeti holdudvarát felhasználja fel, kitágítva az értelmezési lehetőségeket, utóbbi pedig elemeire bontva az eredeti művet olyan mintázatot hoz létre, amelyben az alkotó és újraalkotó vonásai is kivehetőek.

Hadd hozzak itt ismét személyes példát! A most következő vers Weöres Sándor **Hálaáldozat** című versének parafrázisa. Követlen előzménye Gergely Ágnes **Hálaadás-parafrázis** című verse. Ezzel a második átirattal mintegy szimbolikusan szerettem volna bekapcsolódni a megidézett szerzők nevével is fémjelezhető hagyományba.

Hála-változat

*Arany színekben játszó szén szavak.
Babits a fény, Ady a nagy zsarátnok.
Boldog-szomorú lidérc leng: ha játsztok,
zümmögi halkán, csak tűzzel szabad,*

*Nemes Nagy dolgot! Hány láng sisteregne,
Füst csapna fel, Weöres sziporkatánc,
Kormos Vas bongna, izzana a rács,
mennyi kanyargó seb, mi nem heged be,*

*s bár igaz lenne majd, hogy lesz vigasz.
J. A. szájából érdes volt az élet,
Petri szájából szép volt a pimasz:*

*bárhogy mozduljak, lángnyelven beszélek,
torkomban hangjukkal, de semmi az,*

ha tőlük éghet éneke az énnék.

Hasonló ehhez a **Program** című vers, amely Orbán Ottó **Hallod-e te sötét árnyék** című versének átírata. Orbán Ottó a saját versét a **Hallod-e, te szelídecske** kezdetű csángó népdalra írta és Lászlóffy Aladárnak ajánlotta. A népdalnak több változata is ismert. Az eleje mindnek megegyezik, de a második strófától eltérnek a változatok. Feltételezem, hogy Orbán Ottót nem a *Hajtsd ki rózsám az ökröket/legeltesd meg szegényeket* változat ihlette meg, hanem a Kallós Zoltán által is lejegyzett *kinek nincs kedve itt lakni /menjen mennyországba lakni* sorokat tartalmazó verzió.

Hallod-e, te szelídecske...(csángó népdal)

Hallod-e te szelídecske

Leány vagy-e vagy menyecske

Mert én kerti virág vagyok

A harmatért majd meghalok

Ha te virág vagy a kertben

Én meg harmat vagyok benne

Este a virágra szálllok

Reggelig rajta úszkállok

Hozd fel isten azt a napot

Hogy süsse fel a harmatot

A füvekről a harmatot

A szívemről a bánatot

Kinek nincs kedve itt lakni

Menjen mennyországba lakni

Építsen az égre házat

Ott nem éri semmi bánat

Építsen az ég szélére

Ott nem éri semmiféle

Építsen az égre házat

Ott nem éri semmi bánat

Orbán Ottó:

Hallod-e, te sötét árnyék

Lászlóffy Aladárnak

Hallod-e te sötét árnyék, ember vagy-e vagy csak árnykép.

Nem vagyok én sötét árnyék, sem ember, sem puszta árnykép.

Égi boltban kabát vagyok, rézgombjaim a csillagok.

Égi boltban kabát vagyok, rézgombjaim a csillagok.

Ha te vagy az ég kabátja, én vagyok az, aki váltja.

Én vagyok az, aki vakon bámulok ki az ablakon.

Hívlak, Isten, nyújtsd a karod, mikor szemem eltakarod.

Hívlak, ha vagy, nyújtsd a karod, legyen úgy, ahogy akarod.

Nyisd meg nekem a dombtetőt, a dombtetőn a temetőt,

A dombtetőn a temetőt, adj odáig menni erőt.

*Adj odáig menni erőt, hadd feküdjem le a sárba,
Hadd feküdjem le a sárba, ahogy kulcs talál a zárba.*

*Búcsúznék már, de nem könnyű, szakad szememből a könnyű.
Ősz szakállal, mennydörögve gyöngyöt szór az ég a rögre.
Szakad az eső a földre, fehér szemfedővel főd be.
Szakad az eső a földre, belemosódom a ködbe.*

És végül a saját átíratom:

Program

Orbán Ottó versére

*Hallod-e, te sötét program, idegen kód a számsorban,
sorsom vagy-e, vagy csak program, csigalépcső a seholban?
Folyosó vagyok a fejben, végig kell álmodni engem,
éber űr az alvó testben, minden csönddel én üzentem.*

*Hogyha kezdettől üzentél, mutasd magad, aki lennél,
sötét program, ki futsz bennem, láttasd belülről a testem!
Sorsom vagy-e, vagy csak számsor, hibajel a koponyából,
árnyék vagy-e, aki játszol, s boltozatán mégse látszol?*

*Nem vagyok én sötét program, vagyok, aki mindig voltam,
se nem sorsod, se nem emlék: ott aludtam minden szóban.
Fölébredtem és beszélek, szóra bírom minden sejtéd,
én írom tovább a versed, oly szavakkal, nem is sejtéd.*

*Hallod-e, te sötét program, ha te peregsz minden szóban,
te vagy-e az, aki vagyok, szólsz-e, hogyha elhallgatok?
Meggűnsz-e, ha felébredek, és mi marad meg utánad,
amikor a túlba kelek? Csak valami álompárlat, álompárlat.*

Ezek voltak tehát saját példáim a tudatos kapcsolódásra. És most hadd térjek még vissza az iróniához mint problémához. Az fent emlegetett irónia mint a posztmodern irodalom

leggyakrabban alkalmazott eszköze távolságot teremt a szerző és saját szövegének érzelmi-indulati tartalmi közt, idézőjelbe téve a hagyományos költőiség alakzatait. Ennek szélsőséges formája az önparódia, amely a felstilizáltság és pátosz legszélső ellenpontjaként próbál érvényes háttérrel teremteni a szövegbe átmentett és abban felcsillanó hagyományos költőiségnek. Ám a kétezres évek elejére mintha az irónia végtelennek hitt forrásai kiapadnának: a módszer rutinná válását számomra az induló költők gyakran egymáshoz nagyon hasonlító intonációja jelzi. Nyilván bizonyos távolságból szemlélve minden pályakezdő nemzedéknél szembeötlőbbek a hasonlóságok és az egyedi vonások csak később válnak markánssá, mégis azt érzem, hogy a hiányretorika önismétlő eszköztára kimerülő félben van. Szoktam ezen gondolkodni, mert ez nekem gond. Hogy jó, de akkor vajon milyen alternatív pozíciói lehetnek a kortársi megszólalás az állandó, finom kívülálláson és a nézőpontok relativizálásán túl, vagyis mit tegyen, ha azt érzékeli, hogy az irónia már nem csak költői pozíció, hanem egyezményes versgeneráló módszer? Az újraolvasás, újraértelmezés, a felhalmozódott kulturális örökséghez való elfogulatlan (nem ironikus, de nem is távolságtartóan tisztelettudó) visszakapcsolódás szerintem az egyik lehetséges tapogatózási irány. Az ironikus reflektálás másik végpontja nem feltétlenül valami sőtlan normatív akadémizmus., inkább egy olyan eklektikus versnyelv, ami a különféle nyelvi rétegeket és irodalmi allúziókat a lehető legtermészetesebben keveri. Erre különösen szemléletes példa szerintem Kemény István költészete. El tudom egyébként képzelni, hogy a következő nemzedék szemszögéből az irónia, vagyis a mindenben kívülállás pozíciójának állandósulása éppolyan zsákutcának tűnik majd és hiányérzetet kelt, mint például az előző szemszögéből a népi zárt dalformák különféle újraértelmezési kísérletei.

3. Idézet és önidézet

Az irodalmi hagyományhoz való tudatos viszonyuláshoz és az elődök megidezéséhez többféle műfaji keret kínálkozik, és akkor nem szóltam az allúziókról, a vendégszövegekről és a számtalan, itt most nem felsorolandó egyéb eszköztől. A tudatos megidzésnél azonban sokkal gyakoribb, hogy a szerzők véletlenszerűen emelnek be a versbe az ismerőségük miatt otthonos sorokat. Előadásom címe, emlékeznek, *talált mondat*. Nézzük meg, hogyan vándorolt például Kiss József Tüzek c. versének nyitómondata, az *Ismeritek a vidám rőzselángot?* Babitson, Juhász Gyulán és Tóth Árpádon át Pilinszky Jánosig. Babits és Juhász Gyula levelezésük tanúsága szerint tudtak az egymás versében fölmerülő azonosságról, de Kiss Józsefet nem említik. Juhász Gyulánál különösen érdekes a helyzet, mert éppen a Kiss Józsefnek címzett versben ugyanazt a jambikus sormértéket használja, mint maga az idézett versfelütés: „*Mégis szívedben biztos élt a sejtés*” (**Kiss Józsefhez.**) Nehéz tehát elképzelni, hogy az ő szívében ne mozdult volna meg a sejtés hogy ez valójában a **Tüzek** felütése, amikor Nagyvárosi magány című versében azt írta:

„Ismeritek a bérházak magányát,/Kongó szobák sötétes odvait?”

Babitsnál **A világosság udvara** című vers kezdődik így:

Ismeritek a bérházak fonákját,/Mely valamely üres telekre hátall?

Tóth Árpád pedig ezt írja **A „Letört bimbók” című filmhez** című versében:

Ismeritek a fájó muzsikát,/Mellyel szelíden száll az esti szellő?

Itt csak a sortörés van szabálytalan helyen, ha a mely-lyel szót kettévágjuk, majdnem Kiss József sorának ritmusát kapjuk.

Pilinszky pedig így ír az **Apokrif**-ban:

Ismeritek az évek vonulását, /az évekét a gyűrött földeken?

Nem véletlen, hogy mind a négy költő felhasználta ugyanazt a talált fordulatot, és három közülük a versfelütésben, a kérdés ugyanis (Ismeritek?) a közös emlékezet és közös tudás intimitásának érzetével ajándékozza meg az olvasót és mindjárt az első sorral bevonja a vers terébe.

Miután előadásom első felében a tudatos idézésre hoztam példát, most néhány az előbbihez hasonló, talált mondatot vagy mondatrészletet szeretnék mutatni a saját gyakorlatomból. Az első egy verszárlatnak tűnő sor. Így szól:

...a havak éve volt

Nyolc éve írtam a **Havak éve** című verset, amely ebből az állandóan kísértő töredékből született. Nem tudtam, honnan olyan ismerős ez a mondat, mintha olvastam volna valahol. Kínos érzés ez, olyan, mint amikor az ember hiába próbál felidézni egy dallamot. Napokon, heteken át gondolkodtam, hogy miféle versben szerepelhet az, hogy *a havak éve volt*. Kicsit sanzonosan hangzott, a „volt”-tól még valami elégikus színezetet is kapott. Lassanként azt is kezdtem érezni, hogy a meglévő gombhoz milyen kabát illenék, vagyis milyen lendületű, ritmusú versbe illeszkedhetne ez a sor. Amikor előadásom elején a képzeletbeli verstestről beszéltem, akkor éppen ezt a homályos előérzetet emlegettem. Abban valahogy biztos voltam, hogy ez egy verszárlat. Azt is sejtettem, hogy az előző soroknak nagy lélegzettel, szomorú lendülettel kell szólniuk, ezen kívül pedig valami tágas, kietlen fehérség képzelete kapcsolódott a még meg nem írt szöveghez. Egy fotó egy havas tájjal és vonattal. Mintha valami jóvátehetetlenül elveszett dologról kellett volna írnom, vakon, se a veszteség tárgyát, se az alakuló szöveg irányát nem sejtve. A vers elkészült, aztán megjelent egy folyóiratban. És bő fél évre rá, egy hajnali órán, az ágyban fekvé, amikor lassacskán világosodott az elmém, egyszer csak felfénylett az eredeti két sor: „Utoljára Szabadszállásra mentem, / a hadak vége volt”. Hát ez volt a havak éve, *a hadak*

vége! A fantáziámban vonat tetején hasaló József Attila, a háború, hideg, a halál, az elvesztett
anya, a **Kései sirató** egész zokogó lendülete, az árvaság és elhagyatottság kietlen hómezői a
sínek mellett.

Havak éve

I.

*Ahogy gyerekkoromból is a lakás üregei rémlenek fel a sátrak.
Terítők függönyök camera obscurái fényporos titokteli fedezéke.
Olyan ez amikor felidézem a nevetésed a fogaidat a szádat.
Hangok előszobája volt megsüketít gondolnom arra az évre.*

*Suttogó ruhák éve volt a hóé koraesti vak fellegekkel.
Rövid karácsonyé lecsukott szemü lucskos év volt.
A testé léleké feküdtem biztos voltam hogy nem kelek fel.
Bordó takaró éve volt recés üvegen sárga fényfolt.*

*Napja világított annak ki a sötétet nőni látta.
Azt akartam hogy hallj meg hogy meghalj egyszer azt is akartam.
Csövek beszéde volt tapéta arca fények ágya.
Forgósél éjszakáján hajjal kibélelt hosszú katlan.*

*Meztelenül álltál a lépcsőházban ajtóban zuhany alatt a liftben.
Sírás és rohanás éve volt kigombolt kabáté huzatos nagy lakásé.
Azt hittem nem tudom lehet hogy tudtam és csak sose hittem.
A havak éve volt fehér úttalan úté semmi másé.*

II.

*Mint a kamaszkor ténfergésesei végtelen hólepte délutánok.
Csöndje az átaludt rend bútorai a szürkületben.
Éjjeli havazás kéklő halmai közt az árok.
Ahogy a hold kering égő reflektorarc a testben.*

*Keserű nedvek vándorolnak céltalanul hiába.
Mondtad úgyis a lélek örök monológja.
Minden szerelem képzelt beszéd a hang hiánya.
Mikor egy kihűlt lángnyelv szavait visszamondja.*

*Olyan régen esett meg minden a lépcsők geometriája.
Idegen kert nyikorgó fáí között a szelek malma.
Kipirult hajlongó test salakos üres tornapálya.
Közepén áll és láthatatlan kerekét hajtja hajtja.*

*Az időnek mi dolga volt velünk micsoda év volt jézusom.
Hosszú fagyoké sálé pilláké hallgatásé.
Feleltem nem hiszem mostanra meg már nem tudom.
A havak éve volt fehér úttalan úté semmi másé.*

III.

*Csöndben sötétben fekvé ülve várva aludva éveket.
Éltem mintha a hó alatt mint egy lavinalepte házban.
Távoli szobák lámpaláza idegen arcok villánya égetett.
Mind ami nem vagyok álmoktól kongó üvegtest volt a házam.*

*Függönyök jégzajlásakor lehető sorsok tükre minden este.
Kigyúló ablak ahogy mozdulnak úsznak a falakon és szobákon.
Át a parkon az olvadó föld a zápor színeivel elkeverve.
Jön a sötét megül a padon kukán a tetőn úton a kavicságyon.*

*Hány éve már hogy itt lakom ezt láttam mindig minden ablakomból.
A felhős varjúfoltos a tiszta dermedt vizü a fodros égen.
Gyerekkoromból gerlehang a szürkületbe hogy szól.
Balkon ködkürtje volt idáig hallom nem is értem.*

*Honnan fúj az idő mikor volt az hogy telni kezdett.
Fogyni kihűlni arc téli holdé szerelmesé baráté.
Hogy volt előtte is befelé néző vaksi kezdet.
A havak éve volt fehér úttalan úté semmi másé.*

Az tehát kiderült, honnan érkezett a vers címe. Hogy hol találta az emlékezet. A vers felütésébe pedig-

(„Ahogy gyerekkoromból is a lakás üregei rémlenek fel, a sátrak/ terítők, függönyök camera obscurái, fényposzros, titokteli fedezéke”), mint ahogy erre – szintén utólag – rájöttem, észrevétlenül Petri sorai szívárogtak be, egész pontosan az **Egy fénykép alá** című versének első két sora. A **Havak éve** című vers képzeletemben egy fotót ábrázolt, így kapcsolhattam össze az agyam az elégikus hangulatot a Petritől ismerős nyitással:

„A kamaszkor dorbézolásai/ rémlenek fel. Kedélytelen és elszánt éveim.” Innen már csak egy ugrás a saját versem második szakasza, ami úgy kezdődik, hogy „Mint a kamaszkor ténfergései, végtelen, hólepte délutánok, az átaludt csend bútorai a szürkületben.”

A következő esetben sokkal nehezebben érhető tetten a hasonlóság.. A következő szemléltető sor úgy szól, hogy „haragom ablakából is hol vagyok.” **Szívhangra III. (Forzando)**

Forzando

*Sem a szerelem sem az utcák sem a szomorú kertek évek.
Árnyékernyői felhők meredek lélekszakadt futása.
Lejtős álom felett sem a villámok sem a fények.
Ingó szélvermek alján a megdőlt búzatábla.*

*Sem a homályos tükrök a párás éjszakai dunnaföldek.
Szinén a változó víz tükrében hólyagos holdarc a csillagok.
Telése apadása időnek mellnek arcnak ölnek.
A vér fényképei haragom ablakából is hol vagyok.*

*Semmi sem volt elég az idő szavaink tapadós csúnya testünk.
Fázékony csápolása a sötétség termeiben a hangok.
Ahogy egymás felé huzatba huzat elől igyekszünk.
Miközben torlódnak mind az előttünk halandók.*

*Semmi sem volt ha volt akarom egyszer mondd meg hol van.
Hova csobogott így el utak kanyargó ereszek házak mentén.
Mindezt egy szenvedély zúgó erőterében állva mondtam.
Lábamnál meredek part volt odalent mágneses fény.*

Ebben az esetben is csak a vers megírása után hónapokkal döbbsentem rá, hogy a kiemelt sor alatt fiatalkorom kedves, annyiszor mondogatott versének egyik sora szól. Íme, a nehezen felismerhető részlet Füst Milán **Öregség** című verséből:

Hol a mohó száj s hol a nevetésem? /Úristen, hol a nevetésem s a tárgyaltalan zokogás is:!

A tárgyaltalan zokogás számomra azt a fajta, a veszteség konkrét tárgyát megnevezni képtelen

elégikus hangulatot jelenti, ami annyira jellemzi az idézett verset is.

4. Tengernyi hordalék és albatroszok

Amennyiben maga a magyar nyelvű irodalom egésze egyetlen folyamatként, szüntelen áramlásként fogható fel, ebbe igyekszik bekapcsolódni az egyes szerző az egymást követő versek sorával.

Sok költő kisebb-nagyobb időtávokkal megpróbálja ugyanazt a versét megírni. Nem, nem is így mondanám: ugyanannak az alapötletnek az ideális megvalósítását keresi az adott időszakban birtokában lévő eszközök segítségével. A hangütés gyakran különböző, de a vers egy-egy képe árulkodik arról, hogy a szöveg ugyanazt a problémát járja körbe. Hogy visszautaljak előadásom elejére, az egymástól eltérő időben született verseknek ugyanaz a köldöke. Vagyis ugyanabból a képből, gondolati magból indulnak ki. Most a saját gyakorlatomból szeretnék erre néhány példát hozni. Mindjárt az elején kínálkozik és következik az előzményekből az ismétlődés gondolata.

1993-ban az **Ösvény** c. versemben azt írtam:

„Idézetek egymásutánja nemzi/ a végeláthatatlan mondatot. Tükör tükörben nézi tükrét.”

2008-ban, tizenöt évvel később pedig a **Hangok folyója** című versben ezt:

„Minden idézet és minden valaminek a medre.”

Hadd mondjam el a teljes verset:

Hangok folyója

I.

*Dobog a szív alatti szív, zubog a hang alatti szó,
hidak alatti örvény, mondat alatti mondat:
mit visz a felduzzadt vízű, mély folyó,*

redőzött, bolyongó ágya mit sodorhat?
Ismétli folyton lebegő testeit, áradását,
zárlatos városok nyomtatott áramkörét az éjben,
algás homlokú házak és morzézó utcalámpák
merülnek fel sötét, kanyargó emlékezetében,
neveket mormol és legmesszibb útjait
lejtős kertekbe és part menti palotákba,
előntött falvakat sorol, amerre útja vitt,
ázott, penészes vásznakkal bélelt minden álma,
emleget dinnyehéjat, vízfoltos falon a csöndet,
egy termet, ahol az idő térképei rajzolódnak,
ismétli önmagát, hullámozó mondatokat görget,
tág öblöt, ahol hajóvonták találkoznak,
görgeti képeit, tükrén a billegő holdakat,
az alakváltó idő formáit írja egyre,
jelek átjárója az ég, sodorja mind a holtakat,
minden idézet és minden valaminek a medre,
van a szavak folyása mentén, kell legyen
egy hely, ahol minden fel van sorolva,
dobog a szív alatti szív, zubog a sejtelem,
örvény tölcésére szól, hangok zajló folyója-

II.

Ki beszél folyton itt és ismétli mint a hullám
holdkóros vonulók zajló tekintetét?
A szeme, a szeme, ha felidézni tudnám,
de aludt, háttal állt, fehér volt, mint a jég,
mi volt anyám, mi volt, amikor nem szerettél,
mit visz a mély folyó, A betűvel anyát,
mi történt éjszaka, mikor vízre tettél,
sír a történet és elmossa önmagát,
egyszer csak eltévedtem, egyforma minden utca,
nem volt sehol a sárga ház, a húsbolt,
és a biciklim is, csak apám meg ne tudja,
egyszer csak este volt, utána háború volt,
kövér gyerekek, rovátkolt férfikörmök,
műanyag tálakat mosó asszonykezek,
végtelen kerítés, betonra hullt gyümölcsök,
vihár készül, gyere, mennyit kerestelek,
a csónakház előtt egy kék bicikli fekszik,
mit láttál odalent, rozsdás fedőt, halom pénzt,
jelek átjárója a föld, ábrákat bont, öregszik,
kiszikkadt útjait eltörli századonként,
van a szavak folyása mentén, kell legyen
egy titkos hely, hol ott vár partra dobva
ott áll dombokba gyűrve egy helyen

aminek neve van, de nincs kimondva –

III.

*Zubog az emberi beszéd, gyereksírás a napban,
töltésen nyárfalomb, szülők hajnali suttogása,
kövek között hadar, színén ázott avar van,
mint a halak hasa, villan az emlékek visszája,
macskák ütődnek vedlő háttal a parthoz,
alaktalan ruhák, törött vesszőkosár,
zöld lombos ág, hegyén egy zacskó csapkod,
fényes bútorlapon fonnyadt hínárfonál,
üreges botokat pörget a gyorsuló víz,
véletlen sorsokat húz a szemcsés iszapba,
csak a helyük marad, mint könny után a só íz,
szétrajzó törmelék, minden valakinek az arca,
lehunyt szemek mögött tolják egymást a felhők,
áttetsző halrajok, a szív torkolatához
tartanak mind, akár a vándor kézbe fellőtt
szélben rikoctozó, körben forgó sirályok,
megbomlott paplanok, az oszló tollkupacban
egérhullák között elázott könyvlapok,
hullámzik, elmerül, zúg a kimondhatatlan,
nyitott szemmel a nyelv alá bukó napok,
dobog hang mögötti hang, zuhog a szó alatti szó,
névtelen vízesés, hangjában parti fákkal,
ártéri utca jár a mélyben, vak folyosó,
csöndek vízfüggönyén nyíló árnyékszobákkal.*

A két gondolat hasonló, csak másképpen, más eszközökkel próbáltam megragadni ugyanazt. A versben felhasznált képek is régen foglalkoztattak, az áradás, az áramlás, a sodródás motívuma kezdettől felbukkant verseimben. A tengerparti fövény, a dagály képeire szeretnék most három idézetet mutatni:

1. **Egy képeslapra** 1986., az *Őszi kabátlobogás* című kötetből:

„Tudtuk, hova járnak meghalni a halak, / amikor este felé fölmelegszik a tenger. / Most is látni, ha a part szélén hasra fekszel, / hogy alul a szikla gyomra fölhasadt.”

2. **Másik tenger**, 1993., *A beszélgetés fonala* című kötetből:

„Dagály van/ tenger lép a partra/ tenger lép a halászok gyűrött, felázott lábnyomába/ befelé nézel, tenger ott is,/és csak vándorló dűnék konok, dallamtalan szitája.”

Emlékszem, mennyire lenyűgöztek 1992-ben az Atlanti óceánon látott nagy, lomha óceánjárók. Külön kis városok voltak, reggelente emberek százai mosták a fedélzetet. Később, 2002-ben néhány hónapig Korzikán laktam, és az ablakomból a kikötőre lehetett látni. Nyikorogtak este a nagy tengerjárók láncai és ugyanaz a kép fogadott, mint annak idején a Marseille-i kikötőben, amikor este a tenger észrevétlenül olvadt össze a szürkülő horizonttal. De nem csak a valóságos tenger képei kerültek bele a versekbe, hanem – közvetve – az általam fordított szerzők tengere is átszivárgott a saját soraimba.

Szeretném idézni Jules Supervielle **A tengeri falu** című versének egy részletét Rónay György fordításában:

„egy hajótörött falu mellett/vitt el egyszer az áradat,/mellyel időnkint arra mentek/megnyaldosni a házakat.

Falu ez, hol nincs száradó//ruha, harangláb, lobogó,/ s álommal olyannyira telve,/mintha egy árnyék árnya lenne./ Ebben a szirén faluban/csupa halfarkas házak állnak/, s lone és borostyán hasztalan/indázza a meddő csigákat./

Alighanem ez a vers járhatott a fejemben, amikor 1994-ben a **Prizma** című verset írtam: Csellóhang, függönyök homálya/hajófenéken lélegző ruha,/pulzál sötétzöld tengeráram, /álom kopoltyúja.

3. Most következzenek a saját fordításomban René Guy-Cadou **Nincs visszaút** című versének zárása:

*„Húzzák a csillagok a hosszú óceánon/Aranyló mellkasa lassan vízzel telik/Mosolyogva lebeg.
Bőre vitorlavászon/ Öröm dagasztja és záporok görgetik.”*

Ide kívánczik a víz alatti látomások soráha Weöres verse, A **Bab el Mandeb**-en, ami szintén egy elsüllyedt városokat mutat az algás víz alatt:

...,„Őrt áll a tönk, a teknőc, a tető,/ mögöttük fokban záruló a part/és összeér a tenger és az ég/zöld ég, kék tenger, űr és villogás/játékos és forró ál-semmiség./ Színes kristályok árnyát álmodó/játékos, forró szemfedő alatt/nehéz mélységen, ismeretlenül/alusznak az elsüllyedt városok,/csak ős-nevük zúg, mint kagyló-üreg,/miből kihullt az élő és a gyöngy./...

Mélyen belém ivódtak Guillaume Apollinaire hosszú, lebegő verssorai is Radnóti Miklós és Vas István fordításaiból, de Apollinaire hosszú sorai mellett ott úszik ezekben a képekben Rimbaud Részeg hajója is, A **Hangok folyója** című vers közvetlen ihletadója egy Tisza-ártéri elöntött falu volt. Az ablakokon és a tetőkön állt a moszat, az iszapos föld berepedezett a visszavonuló ár után és a víz bútorok darabjait sodorta ki a néptelen udvarokra. A sarokra hordott megrohadt ágyneműben döglött egércsaládot láttunk, az étteremben pedig úgy lógtak a falon a leázott árcédulák, mint a Titanicon. Ez volt tehát a konkrét látvány, ami elindította a verset..

Ahogy Apollinaire hosszú, dallamos verssorainak lenyomatát viszontlátom a saját verseimen, úgy látom Füst Milán hatását is egy-egy soron. A népdalformát újragondoló versek mögött pedig diákéveim legkedvesebb szerzőinek, Kormos Istvánnak és Nagy Lászlónak a

hangját érzem, különösen Nagy Lászlónak azt a tündérkedő, minden egyszerű természeti képet szürreális látomássá duzzasztó intonációját, ami például az **Álom beszédem** című versből hallatszik:

Semmi katonás villogás/a végzet fűvel koronás/ moha-labdává lett a téboly/hallgatom álomi beszédem.

Vagy az olyan bizarr, elemi természeti mozgásokat idéző sorok, mint:

Forgószél kosara porból fonva/szép, hajás fejekkel megrakodva” (Álomi beszédem)

De hogy visszatérjek egy pillanatra Füst Milánra: nem csak a hosszú, görgő, titokzatos szomorúsággal terhelt versmondatok ivódtak belém, hanem különös képei is, mint például a **Részeg kalmár** jég alatt úszó halottai. Teljesen nyilvánvaló, hogy egészen korai versembe, amelyből csak pár sort szeretnék idézni, ez a képvándorolt át:

A szeretet természetéről 1993.

„Gyanakvással figyeld a húnyt szemet!/ Kotyog a jég alatt a víz, az álom/ statisztákat vezényel, és a szájon/kilép-belép a légnemű menet.”

Kormos István esetében sem csak a vers dikciója, karcos zenéje vonzott annyira, hanem egész képi világa - bár azt hiszem, a kettőt soha nem érdemes és nem is lehet szétválasztani, hiszen egy szöveg zeneisége szorosan összefügg az egymás után sorakozó képek belső ritmusával. Nem is oly rég egy kritikában valaki üdvözölte hajlandóságomat, hogy végre lemondjak a kötött formákról. Mintha ez valamiféle kívánatos és elvárható fejlődési fokozat lenne, amelynek túlsó, ideális végén a forma bábjából végre kiszabadulhat a szerzői szándék, a szegény kis pillangó. A forma nem báb, a forma maga a vers, legyen kötött vagy szabad. Kormos dalszerűen zengő verseiben éppen az vonzott, ahogyan zaklatottá tudta hangolni az egyszerű formát. Hadd idézzek olyat is, amin szerintem ez a két féle hatás mutatkozik meg:

Regős, 2001.

*Ha ki lemerül a szélbe
a szél alját el is érje
a szél alját világ szélét
látni menjen lyukas végét*

*Ott a szélen nincsen holnap
a szél alján nincs se Hold, Nap
se ég nincsen, ami tartsa
nagy sötétség fúj csak arra*

*Ha ki lemerül a szélbe
üres égbolt a beszéde
ha kiből szól az éjszaka
reggel fekete a foga.*

És egy másik vers példának, jóval későbből:

Felhődál, 2009

*Hiába is maradsz, az se elegendő,
villámokkal ereszt gyökeret a felhő,
hiába is elmész, marad az árnyékod,
mintha folyton esőt hullani látnék ott,*

*fenn a tágas égen elmehetsz messzire,
bárhol is megállhatsz, úgyse elegendő,
sírni fogsz a dombok sárga füveire,
kiszárad a rét, a téged elengedő.*

A hatások nagy része azonban nem ilyen nyilvánvaló és megmutatható. Ennek a résznek, talán emlékeznek, azt a címet adtam, hogy *Tengernyi hordalék és az albatroszok*. A tengernyi hordalékon a versbe sodródott és újrahasznosított költői anyagot értettem, de még magyarázattal tartozom az albatroszokat illetően.

Ahogy átnéztem a saját, erre az előadásra összeválogatott versanyagomat, szembeszökő volt a versekben gyakran megjelenő vizuális madártávlát. Mindig nagyon szerettem a légi

felvételeket. 1997-ben a Francia Intézet munkatársaként kiállítást is rendeztem a régészetben használt légi felvételekből. A hatalmas távlat és a felülnézet új jelentést ad a képeknek és mintázattá lényegíti a tájat. Egészen nyilvánvaló volt számomra utólag, hogy a már idézett **Forzando** című vers egyik képe konkrétan egy leszálló helikopterről készített fotó hatására került a versbe.

A sor így szól:

„Ingó szélvermek alján a megdőlt búzatábla.”

Olyan, hogy *szélverem*, ugye, nincsen. A helikopter által keltett tölcséres légörvény tud ilyen hatás kelteni: a széleken felemelkedik és az így keletkező üreg alján lefekszik a vetés a nagy nyomástól. Az előadás elején elmondott **Vaktérkép** című vers ugyanezt a magaslati perspektívát használja. *„Minek a megdőlt erdők, repülő varjak, tévelygő folyamok”*. De mondok másik példát. Amikor a **Hosszúalvó** című versemet írtam, 2009-ben, sokat nézegettem az interneten a lezuhant francia Airbus mentési munkálatairól a fotókat. És világos, hogy a légfelvételek képei ismét belekerültek a versbe, ahogyan belekerült a gép fekete doboza is. De most jut eszembe, albatroszokat is ígértem a hordalék után! Szintén internetes szörfölések eredményeképp gyűjtöttem össze számos képet a Csendes óceánon kialakult szemétszigetéről. Ezek a szigetek az évek alatt összetömörödő hulladékból alakultak valódi, úszó képződményekké, amelyeken megtelepedett a helyi fauna és flóra is. A szigetekre leszállnak a part mentén portyázó albatroszok, akik felcsipegetik a vízben lebegő öngyújtókat is.

Albatroszokról beszélek: ugye nem kell hangsúlyoznom, hogy nem távolodtam el eredeti témámtól, a költészettől? Vagyis: bár megbotlanak két óriás szárnyukban, ha lépnek, az albatroszok azért mégiscsak leereszkednek ezekre a szemétszigetekre és megpróbálják belakni

őket. A csillogó fejű öngyújtókat kishalnak nézik, mert genetikai programjuk nem tudja felvenni a versenyt a környezet változásának ritmusával. Ők szegények még úgy tudják, hogy ami a vízben úszik és csillog, az hal. A lenyelt öngyújtóból kiömlő mérge aztán nem csak őket pusztítja el, hiszen a csőrükből visszaökredezett folyadékkal fiókáikat is megölik. Az albatroszok kapcsán a költészet szimbolikus haláláról is beszélhetnénk, de én nem mennék rögtön ilyen messzire. Csupán azt szerettem volna megmutatni, hogy az albatroszok útját követő és az albatroszok szemszögéből készített felvételek szintén belekerültek a versbe. És megkockáztatom, hogy közvetve még az a hangulat is, amikor akkor érzünk, ha kimondjuk, hogy a Föld jelenleg a hatodik legnagyobb fajkihalási hullámon esik át. Nemrég állítólag még a tengelyéből is kimozdult. Ezeknek a talált anyagoknak elég volt összekapcsolódniuk az álom tematikával, amivel előadásomat kezdtem. Az álomban-repülés mindenkinek alapélménye, és ha valaki ehhez még rendszeresen légifelvételeket is nézeget, akkor könnyen érthető, miért ír verset egy madár látószögéből, álomszerű képekből összeollózva. A nagy tengeri olajszennyezéseket állati szőrrel vagy emberi hajjal szokták felitatni. Auschwitz óta azonban a nagy tömegű levágott emberi haj képe mást jelent, ahogy egyébként az ártatlan tárgyak felhalmozott tömege is leltárként működik, és háborús képzeteket ébreszt a huszonegyedik századi emberben. Mindennapi példa csak: nem tudom rossz érzés nélkül nézni az Ikea áruház egymás mellé felsorakoztatott több tucat díszlet-cipőjét a bejárat mellett, mert az agyam leltárként olvassa a ruhadarabokat és a cipőt metonimikusan embernek látom, pontosabban az ember hiányának. A mai szemlélőnek a sok ruha a halál inventáriuma. És most engedjék meg, hogy felolvassam a verset:

Hosszúalvó

Hol jártál, Hosszúalvó, meséld csak el, miféle szerverek
továbbították rezgő képeid a ködös óceán felett,
voltál-e szélsirály, keresett-e a billenékeny álom
kapaszkodót árbocrúdon, guanóval borított sziklaháton,
szédültél-e, mint emberként még soha, láttad-e, hogy hiába,
hogy csak csuszamló perc a föld, erdők és testek ruhatára,
ringó morajlás oszlopa, amelyen ébren kell átvonulnod,
láttad fentről, mi volt az út?, egyetlen kiáltásnyi szurdok,
meséld el, Hosszúalvó, mi van a hegy fölött, a lélegző ég alatt,
óriás felhőtűdők rózsáin át a fény hogyan halad,
hogy gurguláz habot a hasadékok szája,
csillog a völgytorok cseppköves uvulája,
még távolabb miket rajzol a jég, a só, a mész,
hogy csak redőzött kép a föld, Isten szemgödre néz,
mondd el, mit mond a víz, locsog a lelkes seregekkel, a lények
mit zúgnak, fáj-e, mondd, amikor alakot cserélnek,
kihülő bundák és kihulló tollak alatt a bőrző testek
dobognak, felvijjognak, nevet kapnak, remegnek,
hol jártál, Hosszúalvó?, meséld ónos, örvényes álmaidról,
tengerbe dőlt olajról, tizenhét tonna sűrű hajról,
meséld a tűzzel földbe karcolt füstölgő sebhelyekről,
hidak fehér öltéseit, sorsok gyűrűit látni fentről,
az összefogdosott világon szerpentinek bonyolult ujjnyomát,
házak hullámtörőit, hol megdőlt tetők közt úszol át,
mutasd meg, Hosszúalvó, a halak árnyékszigetét, a nagy hajókat,
hogy kelnek útra és keresnek másutt élő formát a holtak,
hogyan billegtetik a csillagok bójáit az ég dagálya,
hogy buknak mind alá, hogy porlik lélegzetté szét a pára,
nyikorgó láncokon kikötve hogyan himbál a kék fény,
és száll a szürkület, iszapba átszivárgó nehézfém,
mit láttál odafent, meséld a folyosókról is, Hosszúalvó,
hány úron át haladsz, hogy lesz a titkos pillanatból ajtó,
milyen kilépni ott a kivilágítatlan és hús terekbe,
marad-e valami, emlékszel-e a tajtékos életedre,
viszed-e sorsodat, mint lassú áramlás a zsákba varrt halottat,
görget-e szőnyegén tovább a zajló múlt, ha ott vagy,
vagy több ezer évnyi csönd sötétjén át beszélsz az óceánhoz,
ismételgetve, amit rövid életed radarja látott,
pulzáló kis doboz, lesüllyed-e a lélek majd a fenti mélybe,
vagy lebeg és forog, fényhólyag, mit sem értve,
áttetszően, vakon, sohase bomló, gyilkos holmi,
üres pillepalack, folyton az ég színén fog vándorolni?

5. Vissza az álomhoz

Miután az elhangzott példákkal általában és konkrétan, a saját verseim kapcsán is megpróbáltam érzékelteni, mennyi minden hat egyszerre a vers születésénél, mennyi tudatos és nem tudatos erő munkál egy-egy szöveg mögött, és miután arra is utaltam, hogy a különféle sokszor egymásnak ellentmondó kánonok ellenére a versre és a szerzőkre – ha akarják, ha nem, ha vállalják, ha nem – a teljes bennük élő nyelvi kulturális örökség hat, minden véletlenszerűen fölmerülő vagy tudatosan parafrázált, intertextualitásba emelt elemével.

Most ismét szeretnék visszatérni kezdeti témámhoz, az álomhoz. Emlékeznek, ugye? Azzal kezdtem, hogy *Ne ébreszd fel az alvó költőt!* Amennyiben most, így az előadás vége felé mégis alvó költőt érzékelnek a környezetükben, kérem szépen önöket, ébresszék fel, mert pár érdekes dologra még szeretnék rámutatni.

Említettem már, hogy tapasztalatom szerint a költők bizonyos időtávokkal újra és újra nekifutnak, hogy ugyanazt a verset megírják, vagy ugyanazt a képet megpróbálják a lehető legpontosabban megfogalmazni. Hangsúlyoznom kell, hogy szerintem adott pillanatban minden szerző a saját versének lehető legjobb verzióját írja meg, de a szöveget egy-két vagy több év elteltével mégsem érzi kielégítőnek. Nekem is több ilyen vándorló, helyét kereső képem, motívumom van. Idéztem részleteket az áradást, dagályt leíró tenger-versekből. A másik visszatérő, makacsul kísértő kép a vergődő, haldokló kutyáé. Előadásom zárásaként szeretném idézni a vers előzményeit, aztán az aktuálisnak tekintett megoldást.

Hangozzék el elsőként a **Song** című vers egy részlete 1992-ből. Itt az agonizáló állat még összekapcsolódik a már emlegetett áradás képzetével s az egész kép az álom logikája szerint szerveződik:

Song (részlet)

Ha lehúnyod a szemedet/rád néz egy szántóföld madár/kölyökkutyákat visz a víz/egy nő guggol a fában.

Az utolsó sor nem valami látomás,: gyerekkorában mindenki megpróbált elbújni a nagy fák üregeibe, felnőttként ez csak guggolva, embrió-pózban lehetséges.

1996-ban megint beleírtam a versbe a kutyát, mert még mindig kereste a motívum az érvényes szövegkörnyezetet. A darabka nem oda illett, ahová helyeztem, Talán emlékeznek: előadásom legelején régészkedésről beszéltem. Arról, hogy egy kis töredék alapján a szerző megpróbálja rekonstruálni a képzeletbeli verset, ami olyan, mintha már meglenne valahol, csak elő kellene ásni a tudat mélyéről. Akkor ezt írtam **A hosszú perc** című versben:

„Sietni kell, a lejtőn várnak este/ vár egy kutya az oldalára fekve/ felütött könyv, amiben csipa haj van/megtekeredve, olvasatlan.”

Nyilvánvaló, hogy itt is a rángatózó állat és a zsigerek képe akar valahogyan megjelenni. Nem szeretném magyarázni az idézetet, mert hálátlan dolog és kínos, de a versben valamiféle mulasztás, lelkifurdalás is érződik, mintha a versbeli beszélőnek köze volna a balesethez. Később, 2003-ban a **Kábelkutya** című a versben ugyanezzel bíbelődtem.

A **Kábelkutya** című vers 2003-ból:

*lóg a falból a halál
elvarratlan vezeték
nem lesz úgy mint soha már
ha elalszol soha még*

*kóborkutya-ugatás
kóboráram megy a falban
fölgyullad valami más
amit soha nem akartam*

*lóg a falból lóg a kábel
elvarratlan vezeték
nem vakolják soha már el
körbejár és beleég*

*lyukat ás a drót alatt
jön a kutya be a kertbe
körbeszaglász ott marad
karikába merevedve*

*aki éber ne érintse
aki alszik az füleljen
hogy a falban hangja nincs-e
álmában se válaszoljon*

Az előbb elhangzott szorongásos hangulatú versben a képek metaforikus alapját a kóboráram-kóborkutya összevillantása adja, és az áramütés követő rángás a vers levegőtlen, baljós terében összemosódik egy elgázolt, karikába merevedő kutya képével. A kutya, mindenki látott már ilyet, összegömbölyödve fekszik le, miután néhányszor megfordul maga körül. Az elpusztult állat sokszor ugyanebben a testhelyzetben fekszik, mintha csak aludna. A drótot pedig föltekerve szokták a földre hajítani, innen a hasonlóság. Az álom logikája is működik a versben, ugyanis a Wolfram szó *wolf* része itt a farkaskutya képzetét emeli a szövegbe, vagyis egy farkaskutyáról van szó. De mivel nem tekintettem érvényes megoldásnak a bennem mozgolódó képre, néhány évvel később újra nekifutottam. Megint megjelent a rángatózó kutya az úttal, de a jelenet itt egy kapcsolat metaforájává lényegült. Most, 2010-ben ezt tartom érvényesnek, vagyis azt érzem,

sikerült kiásnom a képzeletbeli verset és helyükre illesztenem az oly régóta vándorló darabkákat.

A **Kutya** című vers felolvasásával szeretném zárni előadásomat.

Kutya

*Fekete földrögnek tűnt, az olvadáskor
hegyoldalról leomlott hókupacnak.
Sötétedett, nem látszott más a tájból,
csak ónos földek, párás volt az ablak,
ahogy közeledtünk, úgy tűnt, mintha mozogna,
mintha egy kabát emelgetné a karját,
egy árnyékstoppos az útszélre dobva,
amin fényszórók tekintete hajt át.
Hol felvillant, hol eltűnt, de a sorban
odaérve mindenki kerülőt tett,
nézni kezdtem az útpadkát, hogy hol van,
és egyszer csak ott volt. Mint egy merülő test,
a mellső két láb támaszkodott a sárban,
mintha indulna, orrát a szélbe tartva,
a felső rész figyelt. De mögötte, láttam,
péppé roncsolva terült szét az alja.
A véres szőrből kiálló hátsó lába
egyenletes, kínos ütemre rángott,
ült a fél kutya, nyitva volt a szája,
és láttam a szemén, hogy mindent látott.
Kiabáltam, hogy állj meg, húzódj félre,
könyörögtem, hogy mentsd meg, üsd el, bármi,
vagy legyen mögöttünk már valaki végre
aki ráhajt. De hát mit kell csinálni?!
Mit kell csinálni? – emelked föl a hangod,
mit akarsz tőlem?! Mégis, mit akarsz tőlem?
Azt akartam, hogy állj meg és ne hagyd ott,
ha megtaláltad vagy vedd fel, vagy öld meg.
Egész héten ott volt a kutya köztünk.
Arra gondoltunk, jobb volna mégis otthon.
Mintha mi volnánk, akik az útra löktük,
és szavakkal kéne kerülgetni folyton.
De mégse tudtam nem akarni, hogy este
fölém hajolj: feszülő karodat néztem,
próbáltam nem gondolni a testre,
ahogy ott támaszkodik az árokszélen,
arra az ütemes mozgásra, miközben
a szemed a távolba néz és nem felel,
hogy mennyi, mennyi ádáz lemondás
van abban is, ahogy szeretkezel,
ahogy azt kérdezed, mégis mit akarsz tőlem,*

*miközben ütöd a kormányt és rám se nézel,
és látni a vállad mögött a szitáló esőben
ázó tájat a véres, téli éggel.*

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

(Elhangzott 2011. március 31-én, a Magyar Tudományos Akadémia Kistermében)